

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

דקדוק ביחוס לצורך נישואים

רבי אלעזר אמר שלעולם ידבק אדם בטובים, והביא ראיה ממשנה רבנו שנשא בת יתרו ויצא ממנו יהונתן שהיה בן גרשם שהיה כהן לעבודה זרה. מאידך אהרן הכהן שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פנחס. והגמ' שאלה שהרי פנחס אף הוא מיוחס ליתרו, א"כ מה הייתה מעלתו של אהרן בכך שנשא את בת עמינדב. ומסקנת הגמ', שבאמת אלעזר אביו של פנחס נשא "מבנות פוטאל" ומיוחס הן ליתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה, והן ליוסף שפטט ביצרו. עוד הנהגה אמרו בגמ', אמר רבא הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, שהרי אהרן נשא את בת עמינדב ומבואר בפסוק שהיתה אחות נחשון, ובואו ללמד שצריך לבדוק באחי האם, שרוב בני דומים לאחי האם.

מענה באמת היה מקום לבאר, מה המעלה שזכרה בגמ' על תולדותיו של אהרן על פני תולדותיו של משה רבינו, הרי לבסוף שניהם מיוחסים ליתרו. ונראה שנחלקו בכך רשב"ם והתוס'.

הרשב"ם ביאר (ד"ה אלא אי) "ומהשתא מצינן למימר שדור רביעי או דור חמישי היה פנחס לבת יתרו, ולא היה קרוב ליתרו כיהונתן בן גרשם, ולהכי אהני מה שדבק אהרן בטובים ואותו זקינו של פנחס מצד האם שדבק ביתרו ואעפ"כ יצא ממנו פנחס ליכא לאקשוויי מיניה למאי דבעינן למילף ממשנה שיצא ממנו יהונתן שהרי פנחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן". עכ"ל. מבואר בדברי הרשב"ם שכלל שיש התרחקות מהדור שנאמרו בו דברים שלילים, כך מוגדר להדבק בטוב, וזה מה שנאמר על אהרן לגבי משה.

ועיי' בהמשך דברי הרשב"ם לגבי הביאור ביחוסו של פנחס ליוסף ויתרו. שאם אבי אמו מיוסף ואם אמו מיתרו, מעמיד הרשב"ם שלא ממש סבתו אלא עוד דור יש הפרש, כיון שאל"כ אין הבדל בינו לבין יהונתן. ולצד שאבי אמו מיתרו, עי' ברשב"ם הגירסה שמעמיד שיש הבדל של דור, וכאמור הכל לשיטתו שביאר שכלל שמתרחקים מהדור ההוא כך נקרא שנדבק בטוב יותר.

בתוס' (ד"ה אלא) הקשו לצד שאבוא דאמיה מיוסף אמה דאמיה מיתרו, א"כ היאך פנחס בן טובים טפי מיהונתן שהרי אמיה דאמיה דפנחס מיתרו אתיא, כי היכי דאמיה דבבא דיהונתן מיתרו אתיא. מתרצים תוס' משום שיהונתן היה מצד האב שהיה אביו בן בת יתרו ופנחס מצד האם. עכ"ל. מבואר בדברי התוס' שלא הנושא הוא המרחק של הדורות, אלא יש הבדל אם מיוחס דרך האב או דרך האם. שהיות ויהונתן היה מיוחס דרך האב, זה נקרא קירבה יותר ממשיית ולכן לא נקרא בן טובים. ואילו פינחס שמיוחס דרך האם, אין כאן יחוס גמור ולכן מוגדר יותר כבן טובים. בגמ' בברכות (ת, א) מבואר, ששורה רבי לפי דעה אחת בגמ', לא לישא גיורת. והקשה היעב"ץ, הרי יהושע התחתן עם רחב. בועז התחתן עם רות. ורבי עקיבא התחתן עם אשת טורנסרופוס. והרי הם היו גיורות, ואיך רבא מצווה על בניו דבר זה שראינו בבניאים שנהגו כן. ותיריך ששורה רבא, הייתה לשאר בני אדם. ולא לחסידי עליון שעשו ע"פ רוח הקודש ועפ"י הדיבור וכו'.

אולם בעיון יעקב כתב, שהייתה זאת הוראה מיוחדת לבני רבא, כיון שהיו ממשפחת היכהונה (ע"פ רש"י בחולין ז). ולכן יש להלכה לישא את המיוחסין בעם ישראל, "ובתולה מעמיו יקח" וכמבואר בגמ' בכתובת, שגירות נחשדו אם התגיירו לאחר ג' שנים. אולם לשאר בני"א לא הזהיר רבא.

ועל אף שאמרו בגמ' בקידושין ובנדה (יג, ב) שקשים גרים לישראל כספחת, ובאירו חלק מהראשונים מחמת ייחוס שאין השכינה שורה אלא על המשפחות המיוחסות וכו'. והאריך בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' ריג) לבאר שיש כמה דרגות של השראת השכינה ובוודאי יש מעלה הידוק בצדיק בן צדיק וכו'.

אולם כתב בספר חסידים (סי' שעז - רבינו יהודה החסיד רבם של האור זרוע, הסמ"ג, הרוקח ועוד) כל שיש לו לב טוב ולוקח גיורת שיש לה לב טוב וצנועים וגומלי חסדים ונעימים במשא ומתן מוטב להתחתן בזרעם מלהתחתן בזרע ישראל שאין בהם אלה המדות לפי שהזרע של גר יהיו צדיקים טובים.

וראו לציון, שהדברים נסתרים ומעוקים, שהרי כידוע שמעיה ואבטליון היו גרים בני סנחריב, ומינו אותם לנשיאים בעם ישראל, למרות ששררה בעיניו מקרב אחיך וכו'. והוסיף בעשרה מאמרות (מאמר חיקור הדין ח"ה פ"ה) שיש תקון באחרית הימים וז"ל, ודוגמתו בעולם צמח צדיק שיצא מהם ומנו רב שמואל בר שילת מבני בניו של המן כשם שיצא רבי מאיר מנירון קיסר ואנקלוס הגר בר אחתיה דטיטוס שמעיה ואבטליון מסנחריב ומסיסרא רבי עקיבא שאותיות שמו הן סופי תיבות אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה שהוא מיסוד תורה שבעל פה על המקור שיש לה בפלא העליון מהאררתו בה.

האם הכל הולך אחר ה"ייחוס"?

למדנו בשלהי מסכת תענית (לא) מיוחסות שבהם מה היו אומרות, תנו עיניכם למשפחה שאין האשה אלא לבנים. ביאר רש"י (שם ד"ה שאין) אם בניך יהיו מיוחסין הכל קופצין עליהם וכו'. וצריך להשכיל, אמת, למדנו בכמה מקומות שמעלין לייחוסין ושררה צריך מקרב אחיך וכו'. האם באמת הכל הולך אחר הייחוס. האם אין מקום למי שעלה למעמד רוחני מעצמו. האם לא ניתן לאדם הזדמנות שהוא יהיה הייחוס של המשך הדורות???

הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' כב) הובא אף בטור (או"ח סי' נג) דן לגבי דברי השואל ששלח לו, שלכאורה לא טוב למנות חזן לשליח ציבור, ממי שאינו ממשפחה מיוחסת, שהרי זה כאילו מלאכת ד' תהייה בזויה. ועונה לו הרא"ש בלשון ברורה, ומה שכתבת שנהגו באלו המקומות למנות בזויו המשפחות לשליח צבור, ויש בדבר הזה בזוי מצוה, כאלו אינה ראויה למיוחסים שבישראל אלא כשאר אומניות בעלמא. וחלילה להיות מלאכת השם אמונות, אלא עטרה לראש. גם אני נתרעמתי מיום בואי הנה על חזני הארץ הזאת, אבל לא נתרעמתי על שלך, שתלית הדבר ביחוס המשפחה, ואינו כן בעיני המקום, אם הוא מיוחס ורשע, מה תועלת לפני המקום ביחס שלו? ואם הוא ממשפחה נכריה וצדיק, שלום שלום לקרוב מזרע רחוקים. אבל נתרעמתי כי חזני הארץ הזאת הם להנאתם, לשמוע קול ערב, ואפילו הוא רשע גמור אינו חוששין, רק שיהיה נעים זמירות, והקב"ה אומר, נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה.

והביא הב"י (סי' נג) בשם המהר"י אבאבה, שדבר הגון הוא לקרב את אלו שאינם בעלי ייחוס, ו"שולם שלום לרחוק" נאמר לגבי הבעל תשובה, שיראתו שלמה, לקרבו ולעשותו ראוי לשררה. היש"ש (חולין פ"א סי' מה) כתב על דברי הרא"ש, שבדואי כן שהרי אף הלוויים לא נפסלו אלא בקול. אולם אם יש אדם צדיק וישר, ויש לו אף ייחוס, הוא קודם. אולם מול בניו ואצ"ל רשע, וודאי שהייחוס אין בו מחש. אמר ת"ח מחכמי הזמן שליט"א, יחוס נמדד אף אם המתייחס יכול לייחס הלאה. ולא רק בעבר שכבודו במקומו מונח. לפי מה שכתב בספר יפה מהישועה (פרק יג' לרבינו ניסים מקראון) ואף לבני עמי הארץ אין פתחון יפה על שמניחים תלמוד התורה מחמת אבותיהם, שאין זה דבר הבא בירושה בייחוס אבות. אף על פי שייחוס אבות ישלם אם יתוסף עליו המדרש והמעשה. ואם לאו, אין הייחוס מועיל לו ולא כלום. כמו שאמר רבי דוסא כשאמרו לו החכמים ז"ל, אדוננו ר' אלעזר בן עזריה שהוא עשירי לעזרא הסופר ע"ה עומד בפתח, אמר להם מה אתם טורחים בהסבר זה? אם יש לזה מלבד ייחוס אבותיו וייחוס עצמו תורה ודרך ארץ, הגיע לשני מקומות בבוהים. ואם אין עם הייחוס תורה ישרפנו ד' באש. כי טובה ממנה תורה בלי ייחוס!

סיכום הדף

אמר ר"א, לעולם ידבק אדם בטובים, **משה רבנו** נשא בת יתרו ויצא ממנו יהונתן שהיה בן גרשם שהיה כהן לעבודה זרה. **ואהרן הכהן** שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פנחס. **ולכאורה** אף פנחס מיוחס ליתרו שהרי נאמר "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטאל" לו לאשה" **והכונה** שלקח את בתו של יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה. **מבארת הגמ'** **מבארת הגמ'** **ואמנם** שבטיים ביזו את פנחס בזמן שהרג את זמרי, ואמרו בן פוטי, בן שאבי אמו פיטם עגלים לעבודה זרה, הורג נשאי בישראל. **אלא** או שהיה אבי אמו מיוסף ואם אמו מיתרו, **או** אבי אמו מיתרו ואם אמו מיוסף. "מבנות פוטאל" משמע מייחס ליוסף וליתרו. (אולם ייחוסו ליתרו רחוק הרבה יותר מיהונתן).

אמר רבא הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, שהרי אהרן נשא את בת עמינדב **ומבאר** בפסוק שאהיה **אחות נחשון**, ובאו ללמד שצריך לבדוק באחי האם, **שרוב בני דומים לאחי האם**. "ויסורו שם ויאמרו לו מי הביאך הלאם" ומה אתה עשה **בזה** ומה לך **פה" מבארת הגמ'** שאמרו אנשי דן ליהונתן הרי אתה **מזרעו של משה רבנו** שנאמר אצלו "אל תקרב הלאם", מה זה בידך", "ואתה עמד פה עמדי", א"כ איך תהיה כהן לע"ז. **אמר להם**, כך מקובלני מבי אבי אבא **לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ואל יצטרך לבריות**. והוא טעה שסבר שהכונה לעבודה זרה ממש, **ובאמת הכונה** לעבודה זרה לו, כדברי רב כהנא שאמר **פשוט נבילה בשוק לצורך הפרנסה** ולא תאמר אדם חשוב אני וזול הדבר. **כאשר ראה דוד המלך** שהממון חביב על יהונתן מינהו להיות אחראי על אוצרות המלך, שנאמר **ושבאל** בן גרשם בו מנשה נגיד על האצרות", **וביאר רי"ח** שנקרא **שבאל**, ששב אל בכל לבו.

למדנו במשנה של "יורשים ומנהלים" - **בנים את האב**, מביאה הגמ' מקור "איש כי ימות וכן אין לו", **היינו** שכאשר יש בן הוא קודם לכל. **אמר ר"פ לאביו**, אולי כאשר יש בן לבד הוא יירש, ואם יש בת לבדה, יורשת. כאשר יש בן ובת, אף אחד לא יירש. **תמהנה הגמ'**, א"כ מי יירש, האם מושל העיר?? **ביאר ר"פ**, שאם יש בן ובת יירשו בשווה. **שאל אביו**, האם צריך פסוק לחדש שבאופן שיש רק בן אחד, שהוא יורש הכל. **אמר ר"פ**, אולי חידשו שאף בת היא בכלל ירושה. **אומר אביו**, לחדש שבת בכלל ירושה למדנו "וכל בת ירשת נחלה".

שיטת רב אחא בר יעקב, "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן", מבואר שאם יצלפנה בחלק בן, לא היו תובעות את נחלתם. **דוחה הגמ'**, אולי בנות צלפחד סברו כך אך שניתנה ההלכה אמרו שכן ובת שווים, **בהכרח** הלימוד מ"איש כי ימות וכן אין לו".

דעת רבינא "לשאריו הקרב אליו" היינו קרוב קרוב קודם, א"כ בן קודם לבת. **דוחה הגמ'**, הבה קודם משום שיש לו עדיפות בייעוד ובשדה אחוזה, אבל זה אינו מהווה קירבה יתירה ביחס לבת שהרי לא שייכת בפרשת ייעוד כלל, ויכולה לפדות שדה אחוזה. **אלא** בהכרח לומדים מ"איש כי ימות וכן אין לו".

עוד רצו ללמוד, "והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם", בנים נוחלים ולא בנות. **דוחה הגמ'**, א"כ שנאמר "למען ירבו יומים וימי בניכם, האם רק בנים התברכו, **מבארת הגמ'** המקור ל"אחים מן האב", **אמר רבה** לומדים "אחיה" "אחיה" בגד"ש מבני יעקב, ששם אמרה תורה לאחים מן האב, אף לגבי נחלה "אחים" הכוונה לאחים מן האב. **ומסקנת הגמ'**, שלומדים מ"משפחתו יירש אתה" שרק משפחת אב מוגדרת למשפחה, **ודרשתו ירבה** נאמרה ביחס ל"בנים" האם לא ניתן לאדם